

ULUSLARARASI
TÜRKİYE-BELÇİKA İLİŞKİLERİ
ve
TÜRK KÜLTÜR-SANATI
SEMPOZYUMU

03-07 Haziran 2012

Yokur Postu
17.04.2013

Bildiriler

Hazırlayan
İrfan Ünver Nasratinođlu
Ankara, 2013

İçindekiler

Doç. Dr. Selçuk DUMANI	Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU157
Atatürk Dönemi Türkiye Belçika İlişkileri (1923-1938)	Yeni Neslin Dini Değerlere İntibakında Ailelerin Fonksiyonu
Doç. Dr. Ayten SEZER ARIGII	Yrd. Doç. Berrin UYAR AKALIN173
Türkiye'nin Modernleşmesine Belçikalı Uzmanların Katkısı	19.Yüzyılda Türk-Aydınının Avrupa'ya Bakışı
Yrd. Doç. Dr. Zabit ACER19	Doç. Dr. Zeki BOYRAZ179
Osmanlı Modernleşmesinde Belçika'nın Etkisi	Kovancılar (Elazığ) İlçesinden Belçika'ya Olan Göçler
Prof. Dr. Özlen ÖZGEN - Doç. Dr. Haluk EMİROĞLU31	Prof. Dr. Velittin KALINKARA185
Belçika ve Türkiye'de Tüketici Politikaları	Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Yaşlı Yaşlının Statüsü ve Geleceği
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN41	İlke AVTAR199
Asimilasyon ve Gettolaşmanın Ötesine Geçmek: Çok kültürlülük Tartışmalarına Bir Katkı	İstanbul'da Yeni Konutlaşma Eğilimi: Kapalı Siteler - Dünyada ve Türkiye'de Kapalı Sitelerin Ortaya Çıkış Nedenleri, Benzerlik ve Farklılıklarının İncelenmesi
Doç. Dr. Gül PINAR55	Öğr. Gör. Bahriye VALCINKAYA209
Göç ve Kadın Sağlığı: Bir Toplum Sağlığı Sorunu	Geleneksel İzlerden Modernize Ve Fonksiyonel Yansımalar
Yrd. Doç. Dr. Lütfi SEZEN59	Öğr. Gör. Hüseyin BAYRAKTAR221
Batı Avrupadaki Türk İşçilerin Aile İç Sorunları (Bölünmüş Aileler)	Düzce İH Kaynaş İlçesinde Yaşayan Farklı Halk Kültürlerinin Yaşadıkları Eylemlerin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi
Doç. Dr. Süddük KORKMAZ65	Araş. Gör. Selçuk SEÇKİN231
Kültür ve Medeniyet İlişkisi Bağlamında Avrupada İslamın Temsili	Gezbe Malkaçoğlu Türbesinin Yapım Özellikleri ve Üst Örtü Problemine Dair Öneriler
Doç. Dr. Şaban HAKLI75	Uzm. Doğan KOŞAN237
Birbirlerini Besleyen İki Kaynak: Doğu-Batı	Sakarya Bölgesinde İpek Böceği Yetiştiriciliğinin Geleneksel Konut Mimarisine Etkisi
Doç. Dr. Muammer CENGİL81	Dr. Öğr. Gör. Ali Nihat KONDAK245
Biz ve Onlar: Ön Yargının Psiko Sosyal Temelleri	Türk Yayıncı Osmanlı Minyatürlerine Yansımaları
İl. Doç. Dr. Mustafa BIYIK89	Yrd. Doç. Dr. Nil AYÇİL255
İslamofobi ve Ötekileştirme Kiskacında Diyalojik İlişkinin Gerekliliği	İsparta Yöresine Ait Koy Seyirlik Oyunlarının Geleneksel Türk Tiyatrosuna Katkısı Açısından Değerlendirilmesi
Yrd. Doç. Dr. Sefer YAVUZ101	Yrd. Doç. Mehmet BÜYÜKCANGA263
Dış Göç Sonrası Ortaya Çıkan Sosyo-Kültürel Bütünleşme Problemleri ve Çözüm Önerilerinde Dinin İşlevi	Avrupa Konya Hattında Mevlâna Aşkı
Dr. Öğr. Gör. Dilek Yiğit YÜKSEL111	Doç. Dr. Mehmet Nuri GÖMLÜKSİZ271
Bruksel Anlaşmasından Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Giden Tarihi Süreç ve Türkiye'nin Konumu	Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Dersinde Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Çalışma
Okt. Deniz ÜNVER121	Araş. Gör. Dr. Ayşe Ülkü KAN281
Avrupada Yaşayan Göçmen Türk Gençlerinin Futbol İle Entegrasyonu ve Fide Edilen Başarılar	Öğretmen Adaylarının Eğitim Fakültesinde Aldıkları Derslerin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri ve Beklentileri
Araş. Gör. İldem AVTAR133	Araş. Gör. Pınar AKSOY - Araş. Gör. Aybüke YURTERİ291
Geleneksel Türk Osmanlı Han Yapıları ve Belçikada Bulunan Han Yapılarının Örnekler	Ayla Çınaroğlu'nun Babasının Gözü ağırlı Kitabının İç Yapı Öğeleri Açısından İncelenmesi
Yrd. Doç. Dr. Yakup COŞTU139	Öğr. Gör. Meryem Didem DAYI TİREK301
Avrupalı Türklerin Entegrasyonu Sürecinde Camilerin Rolü	1950-1960 Yılları Arasında Hanlarda Kadının Temsili
Doç. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER149	
Mevlâna'nın Düşünceleri ve Avrupada Birlikte Yaşama Kültürü	

AVRUPALI TÜRKLERİN ENTEGRASYONU SÜRECİNDE CAMİLERİN ROLÜ

The Role of Mosques in the Integration Process of Euro-Turks

Yrd. Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU*

Giriş

1950'lerden itibaren Türkiye'den, genel olarak ekonomik, siyasi, eğitim ve sosyal nedenlerden dolayı çok sayıda kişinin çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmeye başladığı bilinmektedir. Günümüzde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde hatırı sayılır bir Türk nüfusu bulunmaktadır.

Anavatanına geri dönme ihtimalleri büyük ölçüde ortadan kalkmış olan bu Türklerin buldukları ülkelere entegrasyon süreçleri sancılı olmaktadır. Her ne kadar Türklerin buldukları ülke vatandaşlığına geçişleri hukuki açıdan birtakım kazanımları beraberinde getirirse de, dini ve milli kimlik çözülmesi, kuşaklar ve kültürler arası çatışma ve yabancılaşma şeklinde kendini gösteren pek çok sorun çözümleri beklemektedir. Türklerin bir kısmının, söz konusu olumsuzlukları gidermek, kültürel ve dini kimliklerini muhafaza edebilmek ve buldukları ülkelere uyum sağlayabilmek düşüncesiyle çeşitli sivil toplum kuruluşları etrafında örgütlenmeleri görülmektedir. Avrupa'da yaşayan Türklerin kuruluşları bu sivil toplum kuruluşlarından biri de, camii ve çevresinde şekillenen dini temelli örgütlenmelerdir. Avrupalı Türkler tarafından kurulan camiler, Türkiye'dekilerden farklı olarak dar anlamda dini hizmetlerle sınırlı kalmamakta, toplumun farklılaşmış ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kurumsal bir yapıya dönüşmektedir. Öyle ki, camii ve çevresinde örgütlenen sivil organizasyonlar, din hizmeti yanında sosyal, kültürel ve eğitimsel alanlarda da faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla, milli kimliğin muhafaza edilmesinde hayati fonksiyona sahip dini ve kültürel değerlerin insanlara aktarıldığı ve aynı zamanda göçmenlerin kendi anlam dünyalarını inşa ettikleri ve yaşadıkları ülkelere entegrasyonlarında etkin bir rol üstlenen söz konusu bu sivil örgütlenmeler (camiler) etrafında gelişen dini ve kültürel hayata yakından bakmak önem taşımaktadır.

Bu tebliğde, çeşitli Avrupa ülkelerindeki dini etkinliklerin yanında sosyal, kültürel ve eğitimsel pek çok alanda toplumun değişik ihtiyaçlarına cevap vermek üzere faaliyet gösteren camii ve çevresinde örgütlenen Türklere ait sivil organizasyonların, göçmen Türklerin sosyal yaşamlarına ve yaşadıkları ülkelere entegrasyonlarına olan katkıları ele alınacaktır.

Avrupa'ya Göç ve Dini Yapı

Avrupanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Müslüman nüfus, yerli ve göçmen olmak üzere iki genel kategori içerisinde değerlendirilebilir. Kıta Avrupası'ndaki ilk Müslüman yerleşimcileri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, doğu ve güney doğu Avrupa ülkelerinde (Arnavutluk, Bosna, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Romanya gibi) Müslüman olan yerli halk oluşturmaktadır. Avrupadaki göçmen Müslümanları ise, 20. yy.'ın ikinci yarısı boyunca, savaş sonrası nüfus hareketlerinin bir sonucu olarak, Türkiye, Magrip (Fas, Tunus), Sahra altı Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan ekonomik, siyasi ve benzeri nedenler

den göç ve iltica yoluyla Avrupa'ya gelen nüfus oluşturmaktadır. Söz konusu bu Müslüman nüfus, Avrupa'nın ekonomik ve endüstriyel açılarından gelişmiş ülkelerine (Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, Avusturya, İngiltere, İsveç, Danimarka, İtalya, İspanya gibi) yerleşmiş ve zamanla zincirleme göç dalgaları (aile birleşimleri gibi) ve ikamet edilen ülkelerde doğan ikinci ve üçüncü kuşak nesil ile birlikte yadsınamayacak bir orana ulaşmıştır. Bugün Avrupa genelinde, 16 milyona yakın Müslüman nüfusunun olduğu tahmin edilmektedir (Triandafyllidou, 2010).

Batı Avrupa devletleri, II. Dünya savaşı akabindeki ekonomik kalkınma sürecinde işgücü eksikliği karşılığın için az gelişmiş ülkelere yönelerek, ikili anlaşmalarla bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Bu kapsamda, söz konusu ülkeler Türkiye'ye yönelmişler ve 1961 yılında Almanya ile başlayan ikili anlaşmalar zinciri, 1964'te Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965'te Fransa, 1967'de İsveç, 1969'de İsviçre, 1970'te de Danimarka ile devam etmiştir (Abadan-Unat, 2006). Yapılan bu ikili anlaşmalarla Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçü süreci başlamıştır. Geri dönme amaçlı gerçekleştirilen bu göç faaliyeti, zamanla zincirleme göç dalgası (aile birleşmeleri, evlilik, vb.), eğitimsel ve ekonomik kaygılar, iltica, ikinci ve üçüncü neslin oluşması, yaşanan ülkenin vatandaşlığına geçiş gibi çeşitli nedenlerden dolayı kalıcı hale gelmiştir. Günümüzde Avrupalı Türklerin, yaşadıkları ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal hayatında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir demografik güç haline geldiği görülmektedir.

1960'larda Avrupa'nın çeşitli ülkelerine "konuk işçi" olarak göç eden Türklerle ilgili olarak, hem gönderen ülke Türkiye'nin, hem de göç edilen ülkelerin "geri dönecekler" düşüncesiyle, göçün ilk yıllarında her hangi bir politika belirlemelerine görülmemektedir. 1980'li yılların başlarından itibaren Türk işçilerin geçici olmayıp kalıcı oldukları kanaati oluşmaya başlayınca, göç alan ülkeler bu göçmen işçilere yönelik bir takım politikalar (sosyal güvenlik yasaları, kaçak ya da turist işçiler için af yasası, aile birleşimi yasası, yabancılar yasası gibi) geliştirmeye başladılar. Bu politikaların temel amacını, yaşanan ülkeye entegrasyonun sağlanması ve göç dalgasının kontrol altına alınması oluşturmaktadır. Gönderen ülke olarak Türkiye ise, yine bu tarihlerde, Avrupada yaşayan vatandaşlarının asimilasyondan korunması ve yaşadıkları ülkelere başarılı bir şekilde entegrasyonlarının sağlanabilmesi için bir takım adımlar atmaya başlamıştır. Bunlar arasında, Ramazan ayı ve Kurban Bayramı münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığının Avrupada Türk işçilerinin yoğun olarak bulunduğu ülkelere "mevsimlik din görevlisi" gönderilmesini zikredebiliriz.

Avrupalı Türklerin, dini alanda organize olmaya yönelik ilk teşebbüsü 1960'ların sonu ve 1970'lerin başlarına denk gelmektedir. Ancak bu yıllarda, Türk Toplumunun dini hayatı, bazı bireysel gayretler dışında çok fazla organize bir yapı sergilememektedir. O yıllarda, ilk kuşak göçmenlerin dini yaşantısı bazı temel dini pratikleri yerine getirmekle sınırlı kalmıştır. Ve bu amaçla satın alınan ya da kiralanmış küçük mekânlar kullanılmıştır. Bu insanların anavatanına geri dönme ihtimalleri büyük ölçüde ortadan kalkınca ve ikinci ve üçüncü kuşak nesilleri yetişince, bu mekânlar yetersiz kalmıştır. Ayrıca, topluluğun beklentile-

rinin artması ve farklılaşması da, daha kurumsal ve organize bir örgütlenme biçimine yönelmeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, özellikle milli, dini ve kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılacağı ve göçmenlerin kendi anlam dünyalarını inşa edebilecekleri bir takım örgütlenmeler tesis edilmeye başlanmıştır (Küçükcan, 1999). Sosyal, siyasal ve ekonomik temelli bu yapılanmalar arasında, cami ve etrafında gelişen dini ve kültürel örgütlenmeler önemli bir yer işgal etmektedir.

1970'li yılların ortalarından itibaren ilk dini organizasyonların tesis edilme-ye başlandığı ve zamanla bu organizasyonların sayısının arttığı görülmektedir. Avrupalı Türkler tarafından oluşturulan dini organizasyonlar, Türkiye'nin siyasi, ideolojik ve dini yapısına göre farklılaşmaktadır. Türkiye'de tek tip bir kültürün, tek tip bir siyasi duruşun ve dini açıdan tek tip uygulamanın olmayışı, bu dini organizasyonların tesisinde etkili olan önemli bir unsurdur. Avrupada Türklere yönelik dini temelli hizmet sunan vakıf ve derneklerin önemli bir kısmı, Türkiye'deki mevcut dini grup, cemaat ve hareketlerin lokal söylemlerinin ve parçalanmışlıklarının adeta bir izdüşümü görünümündedir. Türklere ait dini yapıların söylem içeriği ve ideolojik duruşları, büyük ölçüde Türkiye'de belirlenen gündemi takip etmekte, geçmiş tasavvurları gibi gelecek tasarımları da söz konusu ideallere göre şekillenmektedir (Çelik, 2008).

Topluluk, inşa ettirdiği veya satın aldığı mekânları mescit veya camiye dönüştürmek suretiyle hizmet alanlarını genişletmiştir. Söz konusu bu camilerin, ibadetlerin yapıldığı yerler olmalarının yanı sıra, her türlü eğitimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü mekânlar haline dönüşmesi, topluluğu buraların merkez aldığı vakıf ve dernekler halinde kurumsallaştırmaya itmiştir. Bu dini yapılarda din hizmetleri yanında toplumun beklentilerine yönelik bir takım başka faaliyetler de yürütülmeye başlanmıştır. Bu mekânlar aracılığıyla yürütülen dini, eğitimsel ve kültürel hizmetler hem, dini ve milli değerlerin korunmasına ve genç kuşaklara aktarılmasına, hem de yaşanan ülkeye entegrasyon sürecinde önemli katkılar sağlamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının, yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşlarını dini ve kültürel konularda bilgilendirilmesi, milli ve dini değerlerinin güçlendirilmesine yönelik olarak, Avrupa ülkelerindeki Büyükelçilikler nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Başkonsolosluklar nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri ve Atase Yardımcılıkları adı altında yurt dışı teşkilatı bulunmaktadırlar. Diyanet İşleri Başkanlığının yurt dışındaki bu teşkilatlarıyla organik bağı bulunan "Türk Diyanet Vakfı" adı altında bir örgütlenmesi de bulunmaktadırlar. 1982'de Belçikada "Belçika Diyanet Vakfı", 1982'de Hollandada "Hollanda Diyanet Vakfı (HDV)", 1984'te Almanya'da Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)", 1984'de İsveç'te "İsveç Diyanet Vakfı", 1985'te Danimarkada "Danimarka Türk Diyanet Vakfı", 1986'da Fransa'da "Fransa Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)", 1987'de İsviçre'de "İsviçre Türk Diyanet Vakfı (ITDV)", 1990'da Avusturyada "Avusturya Türk İslam Birliği (ATİB)", 2001'de İngiltere'de "İngiltere Türk Diyanet Vakfı" kurulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı, 1985 yılından itibaren maaşları Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından karşılanmak suretiyle, yurt dışındaki

teşkilatları bünyesinde faaliyet yürüten cami ve mescitlere din görevlisi gönderme uygulamasını başlatmıştır. Bugün, Almanya, Avusturya, Belçika, Dani- marka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç ve İsviçre'de faaliyet yürüten Diyanet Vakıfları bünyesindeki cami ve derneklerinin sayısı yaklaşık 1500 civarındadır.

Ülke	Kuruluş İsmi	Kuruluş Tarihi	Cami/ Dernek Sayısı	Din Görevli Sayısı	İletişim ve Web adres
Almanya	Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DITİB)	5 Temmuz 1984	896	847	Subbelrather Str. 17, 50823 Köln, Germany www.ditib.de
Avusturya	Türkisch Islamische Union in Österreich Avusturya Türk İslam Birliği (ATİB)	1990	64	64	1100, Somleithnergasse 20 Wien, Austria www.atib.at
Belçika	Diyanet van Belgie Belçika Diyanet Vakfı	28 Eylül 1982	67	56	Chaussee de Haecht 67 - 1210 Bruxelles, Belgium www.diyaneet.be
Danimarka	Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse Danimarka Türk Diyanet Vakfı	1985	30	28	Paul Bergsøesvej 14, 2600 Glostrup, Denmark www.danimarkatdv.org
Fransa	Fransa Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)	25 Nisan 1986	214	191	58 Rue Lenine 93170 Bagnolet www.fransaditib.com
Hollanda	Islamitische Stichting Nederland, (ISN) Hollanda Diyanet Vakfı (HDV)	10 Aralık 1982	141	136	Javastraat 2, 2585 AM Den Haag, Netherlands www.diyaneet.nl
İngiltere	Turkish Religious Foundation of the UK İngiltere Türk Diyanet Vakfı	2001	5	6	31 High Street, Hornsey Londra, UK N8 7QB www.diyaneet.org.uk/
İsveç	Svenska Islam Stiftelsen İsveç Diyanet Vakfı	1984	19	15	Haradsvägen 15, 141 43 Stockholm, Sweden www.isvecdiyaneet-vakfi.org/
İsviçre	Türkisch Islamische Stiftung İsviçre Türk Diyanet Vakfı (İTDV)	13 Ocak 1987	37	22	Schwarzenbachstrasse 102 8050 Zurich, Switzerland www.diyaneet.ch
Toplam			1474	1365	

Yukarıda zikredilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, 1960'ların başlarından itibaren başlayan göç sürecinde, 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye'nin göçmen Türklerine yönelik din hizmeti alanında resmi bir politikasının olmadığı görülmektedir. Yaklaşık bu 20 yıllık zaman dilimi, göçmenlerin din konusunda kendi kaderlerine bıraktığı bir döneme işaret etmektedir. Bu zaman dilimi içerisinde din hizmeti faaliyetleri, ağırlıklı olarak Türkiye bağlantılı dini grup ve cemaatler tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetler, bir taraftan yabancı bir memlekette azınlık olarak yaşayan göçmen Türklerin dini ve kültürel varlıklarının korunması ve devam ettirilmesi noktasında önemli bir işlev üstlenmiştir. Diğer taraftan ise, söz konusu bu dini grup ve cemaatlerin dini söylem farklılıkları, ideolojik ve politik duruş ayrılıkları göçmenler arasında bir birlik ve beraberliğin tesisini zorlaştıran, ayrışma ve rekabeti derinleştiren bir işlev de görmüştür.

20 yıllık bir kayıp zamandan sonra, 1980'lerin ortalarından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığının Avrupa ülkelerinde teşkilatlanmasını, Türkiye'nin göçmen vatandaşlarını sahiplenmesi ve devlet eliyle onlara din hizmeti götürmesi olarak değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda, dinsel alanda gözlemlenen ayrılıkların ve farklılıkların giderilmesine, birlikteliğin ve beraberliğin sağlanmasına yönelik bir adım olarak da değerlendirilebilir.

Entegrasyon Sürecinde Camilerin Rolü

Cami, içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısını oluşturan aile, ekonomi, eğitim, siyaset, hukuk gibi kurumlardan biridir. Bir kurum olması yönüyle de, diğer kurumlarla sürekli bir ilişki içindedir. Bu noktada, bir kurum olarak caminin toplumsal fonksiyonu nedir ve göçmen Türklerin buldukları ülkelere entegrasyon süreçlerinde ne gibi roller icra etmektedir şeklinde bir takım sorular aklı gelebilmektedir. Bu ve benzeri sorulara, net bir cevap vermek zor görünmektedir. Çünkü değişen sosyal, kültürel, coğrafi, siyasi ve benzeri değişkenlere göre camiler değişik fonksiyonlar icra edebilmektedirler (Ataman, 2005). Avrupalı Türkler için de camiler, salt ibadet mekânı olmanın yanında farklı sosyal işlevler üstlenmişlerdir. Cami, anavatanından taşınan kültür ve değerlerin paylaşıldığı, bir takım kurs ve eğitim hizmetlerinin sunulduğu, karşılaşılan sorunların çözümlenmesine çalışıldığı, ev sahibi toplumla dinsel ve kültürel farklılıkların sembolize edildiği bir mekânı temsil etmektedir. Mekânsal birlikteliğin odasında yer alan cami, bir yandan ibadet mekânı olma fonksiyonunu yerine getirirken, öte yandan kitabevi, çay ocağı, bakkal, market, dil ve eğitim kursları, hanımlar ve gençler lokali, seyahat acentesi, duğun ve konferans salonu gibi iç içe geçmiş yapılarla göçmen Türklerle sosyo-kültürel bir ortam sunmaktadır. Kısacası, dini ve sosyo-kültürel organizasyonların simgesel ve yapısal çevresinin bir ibadet mekânı olan Camide somutlaştığını söylemek mümkündür (Çelik, 2008).

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, göçmen Türklerin Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde tesis ettikleri camii ve mescitleri toplumsal fonksiyonları açısından ikili bir tipoloji çerçevesinde ele almak mümkündür:

Sadece temel din hizmetleri sunan camiler/mescitler

Bu kategoride yer alan cami ya da mescitler, sadece dini aktivitelerin yerine getirildiği mekânlardır. Camii ya da mescidin bağlı olduğu dernek veya vakıf binasının bir bölümünde veya kiralanan uygun bir mekânda ya da Türklere ait evlerde namaz ibadeti, Kur'an öğretimi ve temel dini konularda bilgilendirici faaliyetler gibi hizmetler sunulmaktadır. Bu cami ve mescitler, büyük oran- da göçmen Türklerin sadece temel dini pratiklerini karşıladıkları mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber bu mekânlarda, sınırlı da olsa zaman zaman sosyo-kültürel bir takım etkinlikler de düzenlenebilmektedir.

Dini ve sosyo-kültürel hizmet ağırlıklı camiler

Bu kategoride yer alan camiler, din hizmetlerinin (namaz kılma, vaaz, dini sohbetler, Kur'an ve dini bilgiler öğretimi, dini nikâh gibi faaliyetler) yanında toplumsal beklentileri dikkate alan ve bu doğrultuda farklı toplum kesimleri- nin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlerinde yürütüldüğü mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kategorideki camilerin dini ve sosyo-kültürel hizmet alanlarını şu şekil- de sımfılandırabiliriz:

Dini Hizmet Alanları: Cami içi din hizmetleri (namaz, vaaz, dini sohbet, gibi); Hac ve Umre organizasyonu; Kurban organizasyonu; cenaze hizmetleri; na- maz vakitleri takvimi hazırlanması; kutlu doğum ve bayramlaşma program- ları; mevlit ve hatim merasimleri; hafta içi ve hafta sonları sürdürülen Kur'anı Kerim ve temel dini bilgiler dersleri; dini konularda aydınlatma, rehberlik ve danışmanlık, gibi hizmetleri içermektedir.

Sosyo-kültürel Hizmet Alanları: Hafta içi ve hafta sonu destek okulları; gençlere yönelik sanatsal etkinlikler (folklor, tiyatro, saz dersleri, gibi); terör, hırsızlık, uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi kötü alışkanlıklar karşısında Türk gençle- rini bilgilendirmeye yönelik sosyal ve eğitsel içerikli programlar; yetişkinlere yönelik bulunulan ülkenin dilini öğretme amacı düzenlenen kurslar; bilgisa- yar, ney kursu, iş bulma ve kariyer programları; bayanlara yönelik dikiş-nakış kursları, seramik ve takı tasarımı kursu, ev idaresi ve yemek pişirme kursu, ebru kursu gibi çeşitli bilgi ve beceri kursları; sosyal aktiviteler (geziler, sportif faaliyetler, vb.); kültürel ve sosyal içerikli toplantılar, seminerler; hukuki alan- larda danışmanlık programları; kermesler; basılı yayım dağıtımı (dergi, tamir- ci broşür, dini içerikli kitaplar vb.) gibi hizmetleri içermektedir.

Avrupalı Türklere ait çeşitli dernek ve vakıflar bünyesinde örgütlenen cami merkezli yapılanmalar, oldukça çeşitli dini ve toplumsal fonksiyonlar icra et- mektedirler. Ancak, bu yapılanmaların hizmet alanlarının bir takım dini ve sosyal değişkenler nedeniyle farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşmaların temel nedenlerini şu şekilde ifade edebiliriz:

Avrupada dini merkezli faaliyet yürüten Türklere ait vakıf veya derneklerin çoğunun, belli bir cami etrafında örgütlendiği görülmektedir. Bu camilerin

ise, çoğunlukla Türkiye'deki mevcut dini grup, cemaat ve hareketlere mensup ya da sempatican göçmenler tarafından tesis edilmesi, söz konusu bu örgüt- lenmelerin dini, politik ve ideolojik söylem içeriklerinde bir takım farklılaşma- ların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu farklılaşma zaman zaman gruplar arasında çatışmaya neden olabilmekte ve göçmenlerin birlikteliğinin önünde büyük bir engel oluşturabilmektedir.

Öte yandan, Türkiye'deki dinsel grupların uzantısı olarak faaliyet yürüten bu organizasyonların dinsel anlayış biçimi, gündelik hayatta bir takım ba- sit gibi görünen ama yurt dışında yaşayan vatandaşlar için ciddi problemler oluşturan sorunlara neden olabilmektedir. Örneğin, bu durumu namaz va- kitlerini düzenleyen Takvim meselesinde açık bir şekilde görülebilmektedir. Söz konusu dini grup ve cemaatler kendilerine özgü namaz vakitleri tespit ederek, bu vakitlere göre ibadetlerini yerine getirmektedirler. Bu durum ise, zaman zaman Türk toplumu arasında karışıklığa ve tartışmalara yol açmak- tadır (Coştu, 2008). Kanaatimizce, her bir grubun hakikati temsilde kendine olan vurgusu ve diğer oluşumlardan kendini ayırtarak varlığını sürdürme isteği bu konudaki farklılaşmanın temel nedenidir.

Söz konusu dernek ve vakıfların hizmet alanlarındaki farklılaşmanın bir di- ğer nedeni, dinsel kimlik ile ilgili farklı değerlendirmeleriyle ilgilidir. Örneğin, dinsel kimliği, muhafazakarlık, milliyetçilik, modernlik, etnik farklılık, politik duruş gibi farklı yaklaşımlardan hareketle tanımlama biçimi, göçmen toplu- lugu heterojen bir yapıya sürüklemektedir. Dinsel kimliği tanımlamada esas aldığı kriterden hareketle dini tutum ve davranışlarını şekillendirmeye çalı- şan her bir grup, bu doğrultuda farklı faaliyet alanlarına yönelmekte ve bu alanlarda hizmet sunmaktadır.

Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler ile Türk nüfusun daha azınlıkta olduğu yerleşim yerlerinde örgütlenen dini grup ve cemaatlerin faaliyet alan- larında da farklılaşma gözlemlenebilmektedir. Türk nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki dinsel organizasyonlar, arz-talep ilişkisinin bir sonucu olarak ve aynı zamanda kurumsal yapısını daha güçlü bir şekilde hissettirmek için çok çeşitli alanlarda hizmet sunma yoluna gitmektedirler. Nüfusun yoğunluğu bağlamında yaşanan böyle bir ayrışmanın yanı sıra, Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde de kendi içerisinde bir ayrışma söz konudur. Hali hazırda mevcut camilere yakın yerlerde yeni camiler inşa eden farklı dinsel grupların, bu camilerin çevresindeki Türk ve Müslüman nüfusu kendisine çekmek için farklı içeriklerde yeni hizmet sektörlerine yöneltikleri de görülmektedir (Kü- çükcü, 1999).

Avrupalı Türklere yönelik faaliyet yürüten dini örgütlenmelerin hizmet alanlarındaki farklılaşmanın bir diğer nedeni ise, dini ve kültürel hizmet sun- ma konumunda olan kişilerin mesleki yeterliliği, eğitim durumu, yaşı ve dil becerisi gibi hususlardır. Neticede kabul edileceği üzere, eğitim düzeyi iyi olan, mesleki yeterliliğe sahip, mesleğini seven, yabancı dile hakim bir din görevli- siyle bu ve benzeri vasıflarda yeterli potansiyele sahip olmayan bir din görev- lisinin yürüteceği faaliyetlerin aynı olmayacağı aşikardır.

İşaret edildiği üzere, Türklerin yaşadığı ülkelerde ağırlıklı olarak din hizmeti sunan vakıf ve derneklerin önemli bir kısmı Türkiye kökenli dini grup ve cemaatlerle ilişkili olarak faaliyet göstermektedir. Bu vakıfların genel din hizmeti sundukları cami ve çevresinde oluşan kendine özgü dindarlık deneyimleri heterojen bir yapı arz etmektedir. Bu durum, bir taraftan yaşanan toplumla olan entegrasyon sürecini olumsuzlarken, diğer taraftan da gruplar arasında bir takım sirtuşmelerin ve rekabetin oluşmasına neden olabilmektedir (Çoştı, 2008).

Sonuç

Egemen kültürün etkisi ve hızlı sosyal değişme, bunun sonucu olarak ortaya çıkan değerler çatışması, göçmenlerin kimlik dünyasının yıpranmasına neden olabilmektedir. Öyle ki, oluşan kültür ve kimlik şoku zamanla göçmenleri ruhi bunalıma, kötü alışkanlıklara, uyumsuzluğa ve çatışmaya sürükleyebilmektedir. Türk göçmenler, karşı karşıya kaldıkları bu ve benzeri sorunlara çözüm bulmak ve yaşanan topluma uyum sağlayabilmek için çeşitli alanlara faaliyet yürüten sivil organizasyonlar etrafında örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu örgütlenmeler, yabancı bir memlekette yaşayan göçmenlerin kendi anlam dünyalarını inşa etme girişimleridir.

Avrupalı çeşitli ülkelerinde yaşayan Türkler tarafından oluşturulan ve tesis edilen camiler vasıtasıyla özelle kendi göçmen topluluklarına, genelde de diğer Müslüman topluluklara yönelik dini ve kültürel ağırlıklı faaliyet yürüten birçok organizasyon bulunmaktadır. Bu organizasyonlar sahip oldukları kimlik, ideolojik duruş ve dini bakış açısı gibi bir takım faktörlere bağlı olarak tesis ettikleri bu yapılarda, muhataplarının beklentilerini de dikkate alarak, farklı hizmet alanlarına yönelmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, çevresinde ki diğer yapılarla bir bütün oluşturulan Avrupalı Türklere ait camilerin, anavatanda kendilerine yüklenen geleneksel rollerinden ayrıştığı ve dini hizmetler yanında sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlerin de yürütüldüğü mekanlar haline dönüştüğü görülmektedir.

Cami merkezli olarak yürütülen faaliyetler hem dini ve milli kimliğin korunmasına ve iç dayanışmanın artmasına hem de yaşanan ülkeye entegrasyon sürecine büyük katkı sağlamaktadır. Öte yandan, bu faaliyetlerin, ikinci ve üçüncü kuşak neslin, gizli veya aşkar bir biçimde, karşı karşıya kaldığı asimilasyonun etkisini minimize etmeye yönelik yürütülmesi, duyarlı ailelerin camileri doğal ve alternatif bir sığınak olarak değerlendirmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle, cami ve çevresinde gelişen dini ve kültürel hayata yakından bakmak ve bu hayatı geliştirici ve zenginleştirici tedbirler üzerinde durmak, göçmen Türklerin yaşadıkları ülkelerdeki mevcudiyetlerinin muhafazasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, Kıta Avrupasının çeşitli ülkelerinde yaşayan göçmen Türklerin dini, sosyal ve kültürel yaşamlarına dair bilimsel çalışmaların artırılması, söz konusu ülkelerde önemli bir popülasyonu temsil eden Türklerin şu anki ve gelecekteki mevcudiyetlerine dair sağlıklı çözümler yapılabilmesine imkan tanıyacaktır.

Kaynakça

- Abadı-Unaç, N. (2006). Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Triandafyllidou A. (ed.). (2010). Muslims in 21st Century Europe, Structural and Cultural Perspectives, London: Routledge.
- Ataman, K. (2005). "Yapısal Adaptasyon ya da Caminin Asli Fonksiyonlarını Üstlenme Süreci", III. Din Şurası Teblig ve Muzakereleri, DİB Yayınları, Ankara, 2005, (531-538)
- Çelik, C. (2008) "Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılaşma, Kültürel Çatışma ve Din", Milet ve Nihal, C.: 5, sayı: 3, (105-142).
- Çoştı, Y. (2008). "İngiltere Türk Toplumunun Dini ve Kültürel Sorunları ve Çözüm Arayışları 'İngiltere Türk Diyanet Vakfı Örneği'". Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi "Eğitim ve Kültür" (22-23 Şubat 2008, Antwerp, Belçika), ed. I. Aydoğan, F. Yaylacı, cilt: II, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, (220-243).
- Kuçukcan, T. (1999). Politics of Ethnicity, Identity and Religion Turkish Muslims in Britain, Ashgate: Aldershot.